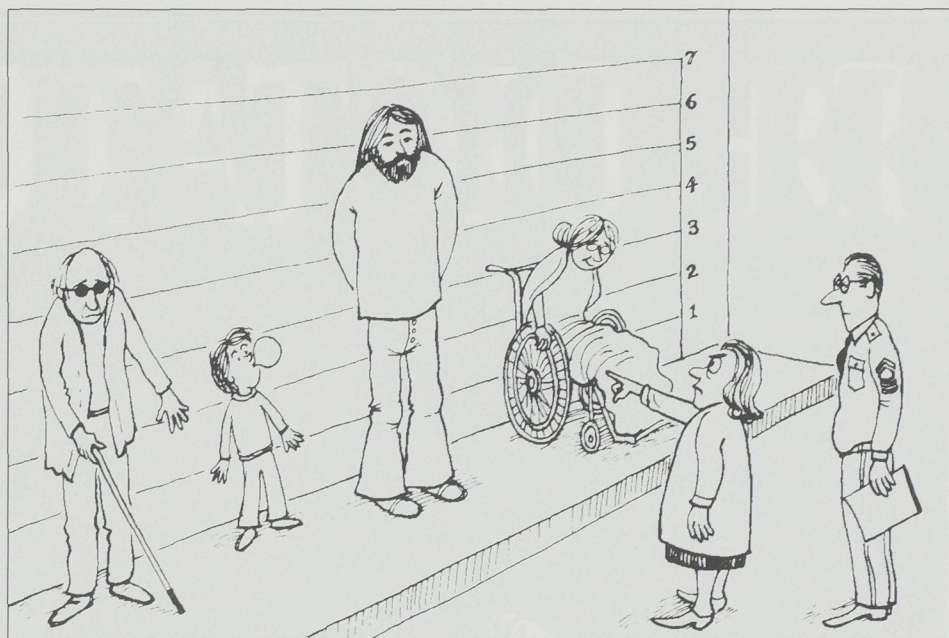

Een confrontatie met sterk uiteenlopende individuen maakt een identificatieprocedure om een dader aan te laten wijzen feitelijk waardeloos.

De zaak kan echter ook worden omgekeerd. In de science-fictionfilm gaat het om de echtheid van onechte wezens. Daarbij blijft de veronderstelling intact dat de menselijke identiteit authentiek is en dat de robot daar zeer dichtbij kan komen. Als met behulp van geheugenonderzoek het perspectief helemaal wordt omgedraaid, dan blijkt dat menselijke wezens in zekere zin ook replica's kunnen zijn. Niet alles wat we ons herinneren is daadwerkelijk door ons beleefd. Het geheugen is een construerend apparaat, dat volop ruimte biedt voor geïmplanteerde en gesimuleerde herinneringen. Zo echt zijn wij mensen nu ook weer niet. Af en toe veeleer een brokje kunstmatige intelligentie.

Integriteit

Dit soort overwegingen vormt niet zomaar wat filosofische *Spielerei*. Ze zijn meer dan vrijblijvende fantasieën over verschil en overeenkomst tussen mens en apparaat. Soms kan de realiteit daarvan pijnlijk zijn. De gesimuleerde herinnering loopt ons meestal niet zo hinderlijk voor de voeten, maar er zijn uitzonderingen. De implantatie van herinneringen kan uiterst vervelende consequenties hebben. Door indringende, suggestieve ondervragingen door ouders en politie kan een kind bijvoorbeeld daadwerkelijk gaan geloven slachtoffer te zijn geweest van seksueel misbruik, ook al zijn er overtuigende aanwijzingen van het tegendeel. Er ontwikkelt zich een tastbare herinnering die langzamerhand stolt, en die mogelijk een leven lang intact kan blijven.

Er zijn dus als het ware replica's van incestslachtoffers. Echt en onecht zijn niet goed meer van elkaar te onderscheiden. De replica vertoont alle problemen en symptomen van het incestslachtoffer. Misschien moet het onechte slachtoffer wel dezelfde therapieën volgen als het echte slachtoffer om in het reine te komen met een onverwerkt verleden; een verleden dat nooit heeft plaatsgevonden. Het inzicht dat het geheugen feilbaar is, mag bedreigend heten. Het geheugen bepaalt immers onze persoonlijke identiteit; het zegt ons wie we zijn en welke gevoelens we behoren te hebben. Het maakt elk mens tot een uniek wezen. Kritiek op de werking van iemands geheugen is daarmee bijna een aanval op de persoonlijke integriteit.

Vandaar ook misschien dat de eerder genoemde verkrachte vrouw zo hardnekkig vasthield aan haar aanvankelijke identificatie van de dader, zelfs al wezen alle sporen een andere richting uit. Vandaar ook misschien dat het voor getuigen die in John Demjanjuk Iwan de Verschrikkelijke meenden te herkennen, vrijwel onmogelijk was te erkennen dat ze ernaast zaten. Twijfel aan het herinneringsvermogen schudt de persoonlijke identiteit door elkaar. Alle gruwelijke ervaringen waaraan het slachtoffer zijn zekerheden en bestaanswijze ontleenden, worden in één klap onderuitgehaald.

Niet voor iedereen is het inzicht van het feilbare geheugen echter zo bedreigend. Het zou kunnen betekenen dat het lot van een verdachte die door een getuige herkend wordt, niet vanzelfsprekend bezegeld is. We kunnen immers weten dat mensen de meest dramatische vergissingen kunnen begaan. We kunnen ook weten dat ondeugdelijke identificatie-methoden de waarneming en de herinnering vervormen. Die inzichten zal bijvoorbeeld een rechter moeten incalculeren. De kans dat een onschuldige veroordeeld wordt, wordt daarmee misschien weer iets kleiner. Een bevrijdende gedachte.

Literatuur:

- Douwe Draaisma, 'Metaforen van het geheugen', 1993
- Salee Jasry Eden, 'Kinderen als getuigen; hoe betrouwbaar zijn hun waarneming en geheugen?', Swets & Zeitlinger, 1994
- Elizabeth Loftus en Katherine Ketcham, 'Witness for the defense', St. Martin's Press, 1991
- Geoffrey Loftus en Elizabeth Loftus, 'Human Memory; the processing of information', 1976
- Israel Rosenfield, 'De uitvinding van het geheugen', Sun, 1991
- Willem Albert Wagenaar, 'Het herkennen van Iwan', Swets & Zeitlinger, 1989.

